

JOGI, STRATÉGIAI JAVASLATOK TÁRSADALMI SZERVEZETEKNEK HELYI KÖRNYEZETVÉDELMI PROBLÉMÁK MEGOLDÁSÁHOZ

A környezetvédő társadalmi szervezeteknek kiemelt szerepe van a helyi környezetvédelmi problémák kezelésében. Egyedülálló, hogy alig több mint egy évtized alatt a semmiből a környezetvédelmi non-profit - civil szektor kikerülhetetlenül jelen van az ágazat minden fontos kérdésében és tevékenységük lefedi szinte az ország egész területét. Ugyanakkor, csaknem 10 éves közérdekű környezetvédelmi jogi gyakorlatunk során azt tapasztaltuk, hogy a helyi környezetvédelmi problémákkal küszködő társadalmi szervezetek tevékenységében sok az ötletszerű, akár csak a pillanatnyi indulatok által vezérelt vonás. Az a véleményünk alakult ki, hogy ezek a szervezetek sokkal hatékonyabbak lehetnének, ha korlátozott erőforrásaikat átgondoltabban, tervszerűbben használnák fel. Ehhez kívánunk az alábbi javaslatokkal hozzájárulni.

1. Beruházás előtt, beruházás után

A gyakorlatban tipikusan eltérő stratégiát követnek a társadalmi szervezetek a készülő, tervezett beruházásokkal és a már működő létesítményekkel szemben. A tervezett beruházás esetén követett stratégiát nevezhetnénk együtcsának: a szervezet kiválaszt (néha igencsak esetlegesen) egy engedélyezési eljárást és abban próbálja meg teljes erővel érvényesíteni az igazát. A létező környezetszennyező létesítménnyel szemben a társadalmi szervezetek az állóháborúkra jellemző stratégiát követik, több fronton támadnak, időnként a gerilla hadviselésre jellemző módon le-lecsapnak az ellenségre, de tartózkodnak a döntő áttöréstől.

Tulajdonképpen a kétféle jogi helyzetben a kétféle magatartás indokolt, mégis sok esetben látjuk, hogy jó volna a két stratégia elemeit egy kicsit elegyíteni. Hasznos lenne, ha a beruházás előkészítésének teljes folyamatát átlátnák az azt ellenző helyi erők, sőt az egyedül üdvöztőnek tartott részvételt a hatósági engedélyezési eljárásban kiegészítenék egyéb eszközökkel. Ezeket szeretnénk részletesebben taglalni az alábbi 2. pontban, sőt egyes helyzetekben a 3. pontban leírt jogi és jogon kívüli stratégiai elemek is jól alkalmazhatók a tervezett létesítményekkel szemben.

A létező környezetszennyező létesítményekkel kapcsolatban a gyakorlat már nagyon sok kezelési módot kitermelt, a helyi és egyes esetekben az országos környezetvédő szervezetek eléggé kreatívak az ilyen helyzetekben. Ugyanakkor nem egy esetben hiányzik az átütő erő és hiányzik a hit abban, hogy igazán változtatást tudnak elérni. Ennek azután elkerülhetetlen következménye lesz, hogy a helyi szervezet energiája, pénze, tagsága elfogy, a lakosok pedig beletörődnek a változtathatatlanba. Ezekben az elhúzódó küzdelmekben lenne igazán fontos a stratégiai tervezés, az ellenfél leggyengébb pontjának megtalálása és a szervezet erőforrásainak összpontosítása erre a pontra. A 3. fejezetben talán tudunk majd néhány hasznos gondolatot közölni ezzel kapcsolatosan.

2.

Fellépés új beruházással szemben

a.

A beruházás megvalósításának jogi, hatósági feltételrendszere – támadási pontok, telepítési alternatívák kikutatása

Egy környezetvédelmi szempontból lényeges nagyberuházás (pl. hulladéklerakó, hulladékégető vagy akár autópálya, bányanyitás) általában a következő gazdasági, állami, hatósági döntéshozatali eljárásokon megy keresztül:

pénzügyi döntés	környezeti hatásvizsgálat	egyéb ágazati engedélyek	létesítési engedély	(környezetvédelmi felülvizsgálat)
területhasználati döntés	környezethasználati engedély	(elvi létesítési engedély)	használatbavételi engedély	

Nyilvánvaló, hogy a helyi lakosság, a környezetvédő szervezetek érdekérvényesítése annál hatékonyabb, minél korábbi fázisban sikerül bekapcsolódniuk ebbe a döntéshozatali folyamatba. A probléma csak az, hogy az érintettek nagyon ritkán értesülnek idejekorán a tervekről, vagy ha értesülnek is, nem biztos, hogy az adott közösség idejében realizálja az ügy fontosságát és képes elég gyorsan megszervezni magát a szükséges akciókra. Ördögi kör ez, amiből csak az országos szintű professzionális környezetvédelmi szervezetek szisztematikus figyelő szolgálata jelenthetne kiutat, azonban még ezek a nagy szervezetek is sokszor megdöbbentően impulzívak, hiányzik belőlük a tervszerű, szisztematikus munka.

Ha olyan nagyberuházásról van szó, amelyhez nemzetközi pénzintézetek támogatását is igénybe kívánják venni, akkor a legtöbb esetben szigorú környezeti hatásvizsgálati eljárást bonyolítanak le az adott bank belső szabályzata szerint és ezekben az eljárásokban többnyire komoly közösségi részvételi lehetőségek is vannak. Ezekről a lehetőségekről azok, akik rendszeresen figyelik a szóba jöhető négy-öt bank honlapját és egyéb információforrásait, elvileg értesülnek. Léteznek ilyen szervezetek, pl. az ún. Bankwatch International hálózatában (www.bankwatch.org), az Egyetemes Létezés Természetvédelmi Egyesület (<http://www.etk.hu/bankfigyelo/index.htm>), valamint az Energia Klub (www.energiaklub.hu), melyek a hálózatnak a magyarországi tagszervezetei. Nincs azonban tudomásunk olyan sikeres helyi ügyről, amelyben azt a stratégiát követték volna, hogy nem maguk mennek utána néhány kiemelt, nagy sajtójú ügynek, hanem csupán leadják az információt a feltehetően érdekelt helyi vagy legfeljebb regionális szervezeteknek.

Vagy vegyük a településrendezés kérdését. A helyi önkormányzati rendezési tervek megváltoztatására szinte kivétel nélkül azért kerül sor, mert valamilyen beruházó szemet vetett egy területre és megállapodott az adott önkormányzattal arról, hogy a terv módosításával lehetővé teszik számára a beruházás megvalósítását. Az ilyen megállapodások részletei ritkán szivárognak ki, azonban a rendezési terv megváltoztatása önmagában nagy nyilvánosság előtt zajlik, az előkészítést végző

önkormányzati apparátusnak elvileg számtalan társhatóságot, társadalmi szervezetet, lakossági csoportot meg kell keresnie és a véleményüket kell kérnie. Mégsem fordul elő gyakran, hogy a lakosság környezetvédelmi érdekvédelmi reflexei már ebben a szakaszban felébredjenek.

Úgy látjuk, hogy a helyi környezetvédelmi vagy akár csak rokon területen dolgozó társadalmi szervezeteknek, pl. faluszépítő, népfőiskolai és egyéb szervezeteknek figyelemmel kellene annyira lenniük a helyi közélet mozgásaira, hogy az ilyen tervek a tudomásukra juthassanak, és ha maguk nem is kívánnak vagy nem is tudnak energiát fordítani az ügyre, képeseknek kellene lenniük mozgósítani a közvetlen érdekelt szakmai (regionális vagy országos környezetvédő) és lakossági csoportokat.

Amennyiben sikerül már a településrendezési tervezési fázisban bekapcsolódniuk, a zöld szervezetek előállhatnak alternatív javaslatokkal, feltárhatnak olyan nyilvánvalóan célszerűbb megoldási lehetőségeket, mint pl. egy már meglévő közeli ipari park vagy a településen lévő rozsdaovezet, ahol bizonyos infrastruktúra szinte készen rendelkezésre áll, amelyekre a tisztességesebb és környezettudatosabb önkormányzati képviselő testületi tagok nem mondhatnak nemet.

b.

Helyi népszavazás kezdeményezése

A helyi népszavazás a demokratikus berendezkedésű társadalmak jogintézménye, mely biztosítja a helyi lakosságnak az őket érintő döntések meghozatalában való közvetlen részvételt. Tervezett új létesítmények elleni fellépésnek hatékony eszköze lehet, ahogyan azt az elmúlt időszakban megvalósítani kívánt hulladékgazdálkodási beruházások esetében is láthattuk.

Népszavazás minden olyan kérdésben kiírható, ami a képviselő-testület hatáskörébe tartozik. Szennyező hatású új létesítmények esetén a terület használatával kapcsolatos döntések tartoznak ide tipikusan. A beruházások megvalósítása ugyanis rendszerint a települési szabályozási terv, illetve néhány esetben a helyi építési szabályzat módosítását is igényli (ld. előző pont), ezek pedig a képviselő-testület hatáskörébe tartozó döntések, vagyis helyi népszavazásnak ezekben az esetekben helye lehet.

A helyi önkormányzat polgármesterénél az önkormányzat helyi népszavazásról szóló rendeletében meghatározott számú választópolgár (ami nem lehet kevesebb a választópolgárok 10%-ánál és nem lehet több a választópolgárok 25%-ánál) kezdeményezheti a helyi népszavazás kiírását. Abban az esetben, ha a jogszabályban meghatározott számú aláírás összegyűlt, a népszavazás kiírása kötelező és annak érvényes és eredményes megtartása esetén a döntés is kötelező erejű a képviselő-testületre nézve.

Fenti jogi eszköz alkalmazása számos pozitív hatással bír a helyi lakosságra nézve, legfontosabb ezek közül a döntéshozatalban való közvetlen részvétel, de ezen túlmenően ki kell emelni az érintettek ismereteinek bővülését is az adott kérdést illetően. Mindez azonban maga után vonja azt a követelményt, hogy a népszavazás megtartását megelőzően szükséges a lakosság széleskörű és – lehetőség szerint – objektív tájékoztatása a kérdés összes körülményeire tekintettel.

c.

A környezeti hatásvizsgálat és a rokon jogintézmények

A környezeti hatásvizsgálat a környezetvédelmi jog legfontosabb jogintézménye, ez az a pont a tervezett beruházás engedélyezési folyamatában, ahol az ágazat – és a legalábbis elvileg vele szövetséges lakossági csoportok, szervezetek – a legkomolyabb befolyást tudják gyakorolni a beruházás megvalósulásának módjára, sőt adott esetben meg is tudják akadályozni, hogy az adott helyen az adott technikával bármilyen tevékenységet is folytathassanak.

Távol álljon tőlünk persze a kincstári optimizmus, tudjuk, hogy a világnak ezen a részén, a mi időnkben nem éppen a környezetvédelmi szempontok fognak a leginkább érvényesülni egy beruházásról való döntés során. A résztvevő társadalmi szervezeteknek mérlegelniük kell a lehetőségeiket, vigyázniuk kell, nehogy irreális célokat tűzzenek ki és a végén semmilyen eredményt ne tudjanak majd felmutatni. Tisztában kell lenniük legelsősorban a környezetvédelmi hatóságok kényes helyzetével: ezek a hatóságok nagyon is tudatában vannak a környezetvédelmi szakmai kérdéseknek, még az elhivatottságukat sem lehet megkérdőjelezni – ám nem sokszor tehetik meg büntetlenül, hogy akadályokat gördítenek „a gazdasági és társadalmi fejlődés” elé.

A résztvevő társadalmi szervezeteknek arra is számítaniuk kell, hogy önzéssel és szülőköröséggel fogják megvádolni őket (a jobbik esetben csak ezekkel), amiért a társadalom számára hasznos, a helyi közösségnek adóbevételt és munkahelyeket hozó beruházást meg akarják akadályozni. A lehetséges hatósági szövetséges beépített gyengesége mellett tehát figyelembe kell venniük a helyi gazdasági, politikai és társadalmi helyzetet is, mert ha nem vigyáznak nagyon hamar ellenséges közegbe kerülnek, a helyi sajtó kígyót-békát kiabál rájuk, helyi kezdeti támogatóik pedig eloldalognak.

A környezeti hatásvizsgálat eljárása mindezek ellenére bőséges manőverezési lehetőséget biztosít a helyi környezetvédő szervezetek számára. Ha elég erősnek érzik magukat, illetőleg a tervezett beruházás súlyos hiányosságokban szenved (pl. természetvédelmi területet érint, nyilvánvalóan súlyos környezetszennyezéssel jár majd, sérülékeny társadalmi rétegeket érint, stb.), dönthetnek úgy, hogy a terv végrehajtásának teljes megakadályozásáért szállnak majd síkra. Egyéb esetekben célul tűzhetik ki a beruházás volumenének, technológiai megoldásainak, esetleg telepítési helyének megváltoztatását, bár utóbbi esetben szűkebb itt a mozgásterük, hiszen láttuk az előző pontban, hogy a hatásvizsgálat idejére sajnos a területhasználati kérdések már eldőlték.

A hatásvizsgálati eljárás jellegét tekintve egy többfordulós értékelési folyamat, amelyben a beruházón és a hatástanulmányokat végző szakértőin kívül részt vesz számos szakhatóság, önkormányzat és lakossági csoport is. A társadalmi szervezetek hozzájuthatnak minden információhoz az ügyet illetően, véleményt nyilváníthatnak (az előkészítő szakban írásban, a részletes szakban, ha van, a közmeghallgatáson szóban is) és igényt tarthatnak a véleményük ténybeli, szakmai és jogi figyelembevételére. Ha pénzük és idejük engedi, hosszadalmas jogorvoslati

eljárásokba is bocsátkozhatnak (fellebbezés, illetőleg közigazgatási keresetindítás) és ennek ideje alatt – elvileg – nem csak a beruházás, de az egész engedélyezési folyamat is megáll.

A hatásvizsgálati eljárásban, illetve más környezetvédelmi államigazgatási eljárásban a társadalmi szervezetek részvételének feltétele, hogy bejelentik a részvételi szándékukat az eljáró hatóságok felé. Ez a bejelentés egy egyoldalú nyilatkozat a társadalmi szervezet részéről, melyben hivatkoznak a környezetvédelmi törvény (1995. évi LIII. tv.) 98. §-ára, valamint a hatóság rendelkezésére bocsátják az alapszabályuk egy másolati példányát, hogy a működési területük annak alapján megállapítható legyen.

Számos kiváló példa akad az elmúlt 10 évből, ahogyan lakossági csoportok megszervezték az egyébként nagy szakértelmet igénylő hatásvizsgálati eljárásban való részvételüket, a szakhatóságokat külön-külön is megkeresték (hiszen ha csak egyet meggyőznek az igazukról, annak véleménye kötelező erővel belekerül a végső határozatba) és összességében komolyan befolyásolni tudták a határozat (a környezetvédelmi engedély) tartalmát. Olyan társadalmi szervezet is akadt – nem látunk benne kifogásolni valót – amelyik ugyan nem ért el átütő sikert a hatásvizsgálati eljárásban magában, viszont ezalatt olyan megállapodást tudott kicsikarni a beruházótól, amely segítségével a későbbiek során rendszeresen hozzáférhetett a környezeti kibocsátási adatokhoz és maga ellenőrizhette azok mérési, továbbítási, feldolgozási körülményeit is.

Még egyszer aláhúzzuk tehát, a részvétel tervezésekor, ha korábbi beavatkozásra nem volt mód, a társadalmi szervezeteknek különös figyelmet kell fordítaniuk a környezeti hatásvizsgálati eljárásokra. Ugyanakkor fontos megjegyezni, hogy nem ebből áll az egész engedélyezési folyamat, törekedni kell a többi eljárásban való jelenlétre, sőt adott esetben a jogon kívüli eszközök alkalmazására is, amelyekről később még szót fogunk ejteni.

d.

Ügyféli jog a létesítési típusú eljárásokban

Előfordulhat, hogy egy társadalmi szervezet lekészt a hatásvizsgálati eljárásról (is), nem szerzett róla tudomást, nem értesítették külön, illetőleg a hatásvizsgálati jogszabályokban előírt széleskörű aktív tájékoztatási kötelezettségüket (pl. a nyilvánosság értesítése a helyi sajtó útján) a hatóságok nem vagy nem megfelelően teljesítették. Az is lehet, hogy a szervezet részt vett a hatásvizsgálati eljárásban, érveiket azonban nem vették figyelembe (lehet, hogy a tervezett beruházás ellen felhozott érveik, bár eléggé nyomósak és megalapozottak, nem kapcsolódnak szorosan a környezet védelméhez vagy ezt a környezetvédelmi felügyelőség nem ismerte el). Végül pedig az is előfordul, hogy egy környezetvédelmi szempontból jelentős beruházás nem hatásvizsgálat-köteles (megjegyezzük, hogy ilyen esetben az elsődleges cél általában a jegyző előtt folyó telepengedélyezési eljárásban való részvétel kell, hogy legyen, ahol a civilek jogi helyzete a hatásvizsgálathoz hasonlóan kedvező). Ezekben az esetekben a helyi környezetvédők stratégiája a létesítési engedélyezési eljárásban való részvétel felé fordulhat.

A létesítési engedélyezési eljárásban az ügydöntő hatóság a jegyző vagy valamilyen speciális, pl. útépitési, vasútépitési, hírközlési vagy bányászati hatóság. Ezekről a hivataloktól már nem várhatunk a környezetvédők annyi megértést, mint a környezetvédelmi hatóságoktól, az ő szempontjaik ugyanis elsősorban a helyi gazdasági fejlődést vagy az adott ágazat fejlődését támogatják inkább. A legtöbb esetben ezek a hatóságok vonakodnak még attól is, hogy az eljárás tényéről, illetőleg az eljárás adatairól „illetéktelen” személyeknek információt szolgáltatassanak. Ilyen esetekben a személyes adatok védelméről és közérdekű adatok nyilvánosságáról szóló 1992. évi LXIII. törvény 21. §-a alapján soron kívül perelhetünk vagy kérhetjük az adatvédelmi ombudsman segítségét (az 1992. évi LXIII. törvény 27.§-a alapján), az esetek nagy részében azonban, mire az információhoz hozzájutunk, a létesítési engedélyezési eljárás rég lezárult.

Ha a létesítési eljárással kapcsolatos információkat sikerül is megszerezni, számolnunk kell azzal, hogy a hatóságok vonakodni fognak attól, hogy az előttük folyó engedélyezési eljárásban részt is vehessünk. Beadványainkra nem válaszolnak, a bizonyítási eljárásba nem vonnak be minket, észrevételeinket, tiltakozásunkat az ügyet lezáró határozatukban figyelmen kívül hagyják. Ezért van rendkívüli jelentősége annak, hogy a Legfelsőbb Bíróság 1/2004. sz. Közigazgatási Jogegységi Döntésében kimondta, hogy a környezetvédelmi társadalmi szervezeteknek ügyféli joga van minden olyan államigazgatási eljárásban, amelyben a környezetvédelmi hatóság szakhatóságként jár el (az ilyen eljárásfajták száma 30 és 40 között van, lényegében a környezetvédelmi szempontból lényeges összes eljárás ide tartozik). Ugyancsak lényeges a Legfelsőbb Bíróság egy korábbi döntése (Kf. IV. 39.551/2001/5. sz.), ami szerint a különböző építési engedélyezési eljárásokban nem csak azok az ingatlan tulajdonosok vehetnek részt ügyfélként, akiknek az ingatlanja közvetlenül határos (telekhatáros) az építkezés telkével, hanem mindenki, akinek az ingatlanjára a tervezett létesítmény valamilyen hatással lesz (pl. bűz, zaj, megnövekedett forgalom vagy árnyékolás miatt).

Nyitott kérdés ugyanakkor még a jelenlegi joggyakorlatban is, hogy ha a környezetvédő szervezet a létesítési engedélyezési eljárásban részt vehet, vajon a részvétele milyen terjedelmű lehet: csak a környezet védelme szempontjából egyértelműen, közvetlenül érintett kérdésekbe szólhat bele, vagy az egész eljárást véleményezheti. Akármelyik megközelítést fogadják is el az adott ügyben eljáró hatóságok és bíróságok, a résztvevő szervezet jól teszi, ha igyekszik összegyűjteni a környezetvédelmi észrevételeit és bizonyítékait, az ezen túlmenő észrevételeit (pl. egyes eljárásjogi jogszabálysértéseket) pedig csak ezekhez kapcsolódóan adja elő.

„4. Az 1. bekezdés kiegészítéseképpen és annak korlátozása nélkül, az 1., 2. és 3. bekezdésben jelzett eljárások elégséges és hatékony jogorvoslást kell, hogy biztosítsanak, többek között, amennyiben szükséges, a vitatott tevékenység felfüggesztése árán, méltányos, időszerű és nem kizáró módon költséges eljárást követve. Ezen cikk értelmében hozott döntéseket írásban kell megadni vagy rögzíteni. **A bírósági határozatokat, és amikor lehetséges, egyéb testületek határozatait a nyilvánosság számára hozzáférhetővé kell tenni.**” (2001. évi LXXXI. törvény – Aarhus)

e.

A háttérben meghúzódó érdekeltségi viszonyok feltárása és a nyilvánosság szerepe

Ha eddig eljutottunk a tervezett beruházás elleni harcban, akkor alighanem más, jogon kívüli eszközök után kell néznünk, a további hatósági eljárásokban való részvételünk már nem egy terv, hanem inkább egy létező beruházás környezeti hatásairól szól majd (amiről a következő pontban szólnunk részletesebben). Ebben a fázisban kezdi el a résztvevő szervezeteket érdekelni, hogy ki is áll a tervezett beruházás mögött, milyen érdekek mozgatják a beruházást támogató önkormányzati, politikai tényezőket és mi lehet az oka a hatalmas elkötelezettségnek, amely semmibe veszi a környezet és az érintett lakosok érdekeit.

Az érintett földtulajdonok könnyen tisztázhatók az illetékes földhivatalnál vezetett ingatlan-nyilvántartásból. Nagyon fontos stratégiai elem, szinte soha sem szabad kihagyni: a tervezett létesítmény ingatlanjának jelenlegi és korábbi tulajdonosai, azok esetleges összefonódása a döntéshozatalban érintett önkormányzati és egyéb szervekkel fontos érv lehet a beruházás ellenzőinek a kezében és - a megfelelő bizonyítékok birtokában és megfelelő, nem sértő formában közölve, tehát védve a sajtó- és személyiségi perekétől - mindenképpen sajtóképes. Egyes esetekben a szomszédos vagy a létesítményhez vezető út mentén elhelyezkedő ingatlanok tulajdonosainak neve is fontos lehet, mivel itt is komoly anyagi érdekek jelenhetnek meg.

Ugyancsak mindenki számára nyilvánosak az egyes megyei (vagy a fővárosi) bíróságokon vezetett cégnyilvántartások. Ebből a beruházásban (és esetleg a tervezésben, beszállításban vagy más kapcsolódó tevékenységben) érintett cégek tulajdonosairól, felügyelő bizottságairól és menedzsmentjéről szerezhetünk információt. Az összefonódások, személyi kapcsolatok feltárása az esetek egy részében önmagában is elegendő lehet a tervezett beruházásnak a korábbiaktól eltérő megvilágítására és az ilyen ügyekben a helyi közvéleménynek, illetőleg a sajtónak döntő szerepe lehet. Nem kizárt, hogy az ügynek büntetőjogi (közelebbről: gazdasági bűncselekmények vagy a hivatali kötelességek megszegésével kapcsolatos bűncselekmények miatt) vonatkozásai is vannak, amit legegyszerűbben az illetékes ügyészség és gazdasági rendőrség segítségével lehet tisztázni.

Tudomásul kell vennünk ugyanakkor, hogy még a kelet-európai vadkapitalizmus körülményei között sem mindenki egyenesen bűnöző, aki a portánk közelében környezetvédelmi szempontból problematikus beruházást akar megvalósítani - lehet, hogy egész egyszerűen nem más, mint egy rámenős üzletember, aki előbb-utóbb el is éri a célját. Ezt a körülményt nagyon alaposan számításba kell venni, amikor a környezetvédelmi szervezet a tervezett beruházás elleni fellépés stratégiáját meghatározza: mi történik akkor, ha a beruházás megépül, a beruházó és a környezetvédők között azonban többé nincs beszélő viszony? Bizony, ez adott esetben több kárt okozhat, mint hasznot. Háromszor is meg kell gondolnunk, hogy milyen történeteket viszünk a sajtó elé, meg azt is, hogy teszünk-e büntető feljelentést bizonytalan sejtések, pletykák alapján. A beruházó könnyen ellentámadásba mehet át, kiderülhet, hogy neki sokkal jobbak a sajtókapcsolatai, mint nekünk, és az ő fantáziája is elterjed odáig, hogy büntető feljelentést tegyen ellenünk (pl. becsületsértés, rágalmozás vagy egyenesen gondatlan hamis vád miatt).

f.

A költségek és az erőforrások tervezése

Sok lehetőségünk van tehát egy készülő környezetvédelmi szempontból jelentős beruházás befolyásolására, de mint láttuk, a közösség ügyéért és a környezet védelméért fellépők kockázatokat is vállalnak. És akkor nem beszéltünk még a lehetséges költségekről.

Bár a társadalmi szervezetek személyes illetékmentesek, pervesztesség esetén nem mentesülhetnek az ellenfél költségeinek (ügyvédi költség), valamint a bizonyítás költségeinek megfizetése alól. Az ügyvédi költségek egy hosszadalmasabb, bonyolultabb perben akár a 100.000 forintot is elérhetik. A bizonyítási költségek abban az esetben különösen magasak, ha valamely kérdésben szakértő kirendelése szükséges, így pl. ha a környezet állapotában már bekövetkezett vagy esetlegesen a jövőben bekövetkező károk mértékét kell bizonyítani, a természetvédelmi szakértő díja általában 300.000–500.000 forint közötti összegben kerül megállapításra. Természetesen ez a kötelezettség nem hárítható tovább a társadalmi szervezet tagjaira vagy alapítóira, ugyanakkor nyilván nem cél magának a szervezetnek a tönkretétele sem. Szintén igen jelentős költséggel járhat egyes speciális eljárásfajták (például az útépítési vagy a vasútépítési engedélyezési eljárás) eljárási díjai, amire az illetékmentesség nem terjed ki. Hiába nyilvánvalóan az Illetékkódex kijátszásáról van szó és vitték a környezetvédők az ügyet az Alkotmánybíróság elé, a jogi helyzet jelenleg ez, a különböző eljárások, jogorvoslatok megindítása vagy a részvétel kérdésének eldöntése előtt az anyagiakat is erősen meg kell fontolni.

Ráadásul a társadalmi szervezeteknek nem csak készpénzből van kevés, a legtöbb esetben a tagjaik, önkénteseik munkaereje, szaktudása, ideje és lelkesedése is véges. A magunk részéről a legtöbbször nem sok értelmét látjuk azoknak az ügyeknek, amiket egy vagy két magányos harcos visz végbe úgy, hogy a közösség, amelynek az érdekeiért kiáll, lehet, hogy nem is tud a dolgról. Gazdálkodni kell tudni tehát az érintett közösség erőforrásaival is. Amennyiben egy társadalmi szervezet maga mögé tudja állítani az érintett közösség jelentős részét, meg tudja szervezni legalább néhány tucat ember közvetlen aktivitását, úgy senki sem mondhatja, hogy néhány forró fejű idealista lázongásáról van csupán szó és senki sem látja majd jónak, hogy személyes támadásokat intézzon a közösség legaktívabb, környezettudatos néhány tagja ellen.

3.

Meglévő beruházások kezelése

Nem sikerült megakadályozni egy környezetszennyező beruházás megvalósítását vagy a beruházás már megvolt akkor, amikor azt a lakóterület körülvette, illetőleg olyan új elemekkel (vagy az egyes elemekről szóló új ismeretekkel) egészült ki, amelyet a helyi közösség környezeti problémaként észlel és egy társadalmi szervezet segítségét kéri. A társadalmi szervezet ebben a helyzetben is számos jogi és jogon kívüli eszköz használatát mérlegelheti, stratégiájának kialakításában azonban jelentős szerepet kell játszania annak, hogy mennyire elmérgesedett a viszony a létesítmény üzemeltetők és a lakosság között, illetőleg mennyire kívánják ezt a viszonyt a jövőben valóságos állóháróvá fejleszteni. Másképp feltéve a kérdést: a létesítmény teljes felszámolására törekszenek-e, vagy megelégednének (reálisnak esetleg csak azt

tartva) a működésében történő módosításokkal, illetőleg azzal, ha ezeknek a módosításoknak a tartósságára nézve a jövőben garanciákat kaphatnának.

a.

Az engedélyek egy részének lejár az érvényességi ideje - a jogszabályváltozások jelentősége

A stratégia készítésénél legelőször is fel kell mérni a szennyező létesítmény jogi helyzetét: rendben van-e minden engedélye (ld. előző pont), illetőleg vannak-e lejárat határidőhöz kötött engedélyek. Ha vannak, a közösségi részvétel szabályai lényegében az előző pontban leírtakhoz hasonlóan alakulnak, például egy működő létesítmény környezetvédelmi felülvizsgálata és működési engedélyének kiadása során többnyire ugyanazok a szabályok, mint a tervezett új létesítmény környezeti hatásvizsgálata és környezetvédelmi engedélyének kiadása során voltak.

A környezetvédelmi jog a jogrendszer egyik legdinamikusabban fejlődő része, a jogalkotó tudomására jutó újabb tudományos eredmények, a közösségeket és a természeti környezetet fenyegető újabb és újabb veszélyek megjelenése a környezetvédelmi jogszabályok szinte folyamatos kiegészítése, módosítása, újraírása felé mutatnak. Ez a törvényszerűség igaz az Európai Unió környezetjogára is, ami közvetlenül vagy közvetve szintén sűrűn vezet jogszabályváltozásokhoz a nemzeti jogokban. Ha tehát a megismételt engedélyezési eljárásban szóról szóra ugyanazok is a kiinduló adatok, mint az eredeti engedélyezési eljárásban, attól még nem biztos, hogy a létesítmény ma is törvényesnek minősül majd, bár az igaz, hogy a környezetvédelmi jogszabályok többsége a működő létesítményekre némileg enyhébb szabályokat tartalmaz, mint az újakra.

b.

Lakossági monitoring, szakértők

Nagyon ritkán ugyanazok persze a döntéshozatal feltételei a működő létesítmény engedélyezési eljárásában, mint annak idején voltak a létesítéskor, hiszen akkor még csak becsléseken, előrejelzéseken alapult a döntés, a működő létesítmény esetében pedig már rendelkezésre állnak a tényleges kibocsátási, környezetszennyezési, környezetterhelési adatok. Vajon tényleg rendelkezésre állnak? Nem mindig, hiszen a környezetvédelmi, természetvédelmi, vízügyi, közegészségügyi hatósági mérések meglehetősen hézagosak, korántsem biztos, hogy a levegőszennyezési, zajszennyezési, talajszennyezési, vízszennyezési vagy éppen a hulladékokkal kapcsolatos adatok hiánytalanul megvannak, vagy ha meg is vannak, az sem biztos, hogy a létesítmény menedzsmentje nem hivatkozik-e majd üzleti titokra avégett, hogy ezeket az adatokat elzárja a lakosságtól. Az adatvédelmi ombudsman egyik állásfoglalásában (761/H/1997) ugyanakkor egyértelműen rögzítette, hogy a környezeti kibocsátásokra, környezetterhelésre vonatkozó adatok esetén ilyen hivatkozással az adatszolgáltatást megtagadni nem lehet.

Előfordulhat, és inkább ez a tipikus, hogy bizonyos fontos környezetszennyezési adatok egyáltalán nem állnak rendelkezésre vagy valamilyen adatok megvannak

ugyan, de a helyi közösség nem igazán hihet azok megbízhatóságában. Ilyen esetekben fontos stratégiai döntés lehet a társadalmi monitoring megszervezése. A társadalmi szervezet elsősorban helyben lakó aktivistái útján maga is megszervezheti a rendszeres méréseket például az ülepedő por vagy a vízszennyezés egyszerűbb komponensei esetében. Ugyancsak gyakorlati, hogy a társadalmi szervezet esetenként szakértőket, akkreditált laboratóriumokat kér fel egyes környezeti elemek szennyezettségének megállapítására. Természetesen ezek a vizsgálatok esetenként meglehetősen sokba kerülnek, azonban több olyan pénzalap is létezik (például az Ökotárs által kezelt Trust Fund vagy a Nemzeti Civil Alap egyes alfejezetei), amelyek adott esetben támogatni tudják az ilyen lakossági erőfeszítéseket.

c.

Mediációs / közvetítói eljárás kezdeményezése

A közvetítói eljárás egy olyan sajátos permegelőző, konfliktuskezelő, vitarendező eljárás, amelynek célja a vitában érintett felek kölcsönös megegyezése egy általuk kidolgozott szabályokkal működő eljárási rendben, a vitában nem érintett harmadik személy (közvetítő vagy mediátor) közreműködésével. Kívánatos továbbá a felek vitarendezését tartalmazó megállapodás írásba foglalása is, mely biztosítja annak kikényszeríthetőségét.

A hosszadalmas és drága peres eljárással szemben a közvetítói eljárásnak a gyorsaságán és költségtakarékosságán túl egyéb előnyeit is ki szokták emelni. Pozitívuma többek között az eljárásnak a felek aktív részvétele a megoldás kidolgozásában, valamint a felek pszichikai kötődése az általuk kimunkált egyezséghez, ami annak fenntarthatóságát, betartását biztosítja.

A közvetítói eljárást a mai magyar jog is ismeri, részletes szabályait a 2002. évi LV. törvény tartalmazza. Alkalmazása környezeti jellegű konfliktusok esetén is indokolt és eredményes lehet, így különösen a magánszemélyek egymás közti vitáiban, de egyelőre nem rendelkezik hagyományokkal a magyar környezetvédelmi gyakorlatban.

d.

Szerződés a szennyezővel

Nem szeretnénk úgy beállítani, mintha a környezetvédelmi társadalmi szervezetnek csak az a két stratégiai választása lehet, hogy vagy körömszakadtáig harcol a szennyező vállalattal vagy pedig megegyezik vele és boldogan él, míg meg nem hal... Nyilvánvaló, hogy a társadalmi szervezet sikeres stratégiája a szembenállás és az együttműködés megfelelő elegye lehet csak.

A szennyező nagyüzemmel való együttműködés egyik kulcskérdése nem is annyira az, hogy az üzem története során, mondjuk a tervezési és engedélyeztetési fázisban, volt-e szembenállás közte és a lakosság között, hanem inkább az, hogy ez a szembenállás mennyire vált személyessé, mennyire érint egyéni sérelmeket vagy egyéni presztízs szempontokat. A környezeti konfliktus személyek közötti konfliktussá fordítása tehát olyan stratégiai lépés, amely hosszú időre bezárhatja a megegyezés kapuit, ugyanakkor, mint látni fogjuk, egyes esetekben szinte elkerülhetetlen.

Amennyiben mégis sikerül tárgyalóasztalhoz ülni a lakosság képviselőinek és a szennyező üzem vezetőségének, az eddigi tapasztalatok alapján (melyek nem túl bőségesek, lényegében talán csak a győri és a dorogi égetőmű működésének egészen korai szakaszában történt ilyesmi) úgy látjuk, hogy a megegyezés a vállalat működésének rendszeres lakossági ellenőrzése körül összpontosulhat. Nem tartjuk járható útnak azt, amikor a szennyező üzem különböző előnyöket ígér a számára otthont adó településnek, új utat, közösségi létesítményeket, stb. - ez véleményünk szerint a környezeti probléma megoldását nem viszi előre, lényegében nem más, mint megvesztegetés, aminek hatására a közösség vezetői feláldozzák a helyi környezet és végző soron a lakosság (nem utolsó sorban a jövő generációk) érdekeit.

A becsületes adatszolgáltatás azonban, ami egyebek között a mérőműszerekhez való hozzáférést, a vállalat területén folytatott saját mérések lehetőségét, adott esetben pedig a váratlan, előre be nem jelentett megjelenés lehetőségét is magában foglalja, kölcsönös bizalmat teremt a felek között és alapja lehet a későbbi együttműködésnek. Ezen az alapon azután az érintett közösség és a vállalat már meg tudnak állapodni reális szennyezés-csökkentési célokban és viszonyuk hosszú távon is rendeződhet. Ez a gazdálkodó szervezet számára nem csak azzal az előnnyel jár, hogy mentesül a különböző lakossági bejelentésektől, többlet hatósági eljárásoktól, hanem a környezettudatos vállalatoknak járó, idővel egyre jelentősebb piaci előnyökhöz is hozzájut, a fogyasztók és üzletfelek kedvező megítélésétől kezdve egészen bizonyos kedvezőbb hitel- és támogatási feltételek eléréséig vagy a környezetközpontú irányítási rendszer (ISO 14000) bevezetésére és fenntartására fordított energia csökkenéséig.

e.

Ingatlanérték-csökkenés és más polgári jogi jogcímek

Vannak olyan esetek, amikor a szennyezővel való megegyezés szubjektív vagy objektív körülmények miatt kizárt, a lakossági monitoring erőfeszítések, hatósági eljárások kezdeményezése rendre eredménytelen, azaz a szennyező vállalat szakmailag és jogilag is mintegy bebetonozta magát. Ilyen esetekben dönthet úgy a védekezést irányító társadalmi szervezet, hogy a polgári jog eszközeihez nyúl.

Lehet, hogy a szennyező vállalat érzéketlen a folyamatos lakossági bejelentésekre, még az sem zavarja, hogy a környezetvédelmi hatóság egyes esetekben igazat ad a bejelentéseknek és komolyabb bírságot szab ki vele szemben (ezt esetleg minden további nélkül beépítheti az áraiba). Az azonban mindenképpen érzékenyen érintené, ha az általa okozott összes környezeti kárt visszamenőleg és esetleg a jövőre nézve is meg kellene fizetnie. A közvetlen környezeti károk persze igen nehezen kiszámíthatók, alig akad ma Magyarországon szakértő, aki képes vagy hajlandó lenne kimutatni a megváltozott életminőségéből, mint nem vagyoni kárból, a különböző épületkárokból, zöldkárokból, többletköltségekből és egyebekből összeálló kárt. Ha akadna is ilyen szakértő, korántsem biztos, hogy a bíróságok aggálytalanul elfogadnák a véleményét, ma még a környezetvédelmi kártérítési pereknek alig van bírói gyakorlata.

Van viszont bírói gyakorlata az ingatlan értékcsökkentési pereknek, azaz azoknak a jogvitáknak, amik során egy ingatlan-tulajdonos valakinek a tevékenysége miatt igazolni próbálja ingatlana piaci értékének a csökkenését. Ma már tart ott a lakosság általános környezeti tudatossága, hogy senki sem költözik szívesen egy hulladékégető mellé vagy akár egy mobiltelefon átjátszó antenna szomszédságába. Ennek pedig jól kimutatható hatása van az ilyen helyeken található ingatlanok árára, amelynek megfizettetése elvileg nem ütközik nehézségekbe a mai polgári peres gyakorlatban.

A polgári perek vállalása mégis igen nehéz stratégiai döntés. A környezetvédő szervezetnek vállalnia kell a szennyező üzem környékén lakók megszervezését, hiszen csak az együttes fellépés vezethet sikerre. Sokan vannak olyanok, akik szívesen zúgolódnak a közösségi rendezvényeken a szennyező ellen, de amikor a tettekre kerül a sor, visszariadnak. Pedig nem kellene mindenkinek a bíróságra mennie, elég lehet csak egy vagy két felperes, a többieknek viszont támogatni kellene ezeket anyagilag és morálisan is. Ha azután nyernek, a többi károsult általában peren kívül is, gyorsan megkaphatja a kártérítést, hiszen ezzel a károkozó legalább a további perköltségeket megspórolhatja (ezt az elrendezést hívják próbapernek).

A pertől való húzódozás érthető. Egy polgári per hosszadalmas, költséges és meglehetősen bizonytalan kimenetelű. A szakértő még a legegyszerűbb helyzetekben is nyilatkozhat a felperesek számára kedvezőtlenül (a pletykáknak nem hiszünk, mindazonáltal botorság volna egy percre is magára hagyni az alperessel), a bíró eljárási problémát találhat vagy éppen a kelleténél nagyobb figyelmet szentelhet az ellenfél esetenként kiváló ügyvédeknek érveire (például arra, hogy bár az üzem esetleg szennyezhet, de azzal, hogy pormentes utat épített, remekül parkosította a területének egy részét, stb., inkább értéknövelő, mintsem értékcsökkentő tényező). Azonban, amint azt egy jeles közérdekű környezetvédő jogász kollégánk mondani szokta, semmit sem érnek azok a jogok, amiket a jogosultak nem mernek érvényesíteni.

f.

Az állampolgári jogok országgyűlési biztosának beavatkozási lehetőségei

Az állampolgári jogok országgyűlési biztosáról szóló 1993. évi LIX. törvény 16. §-a alapján az országgyűlési biztoshoz bárki fordulhat, ha megítélése szerint valamely hatóság eljárása, ennek során hozott határozata (intézkedése), illetőleg a hatóság intézkedésének elmulasztása következtében alkotmányos jogaival összefüggésben sérelem érte, vagy ennek közvetlen veszélye áll fenn, feltéve, hogy a rendelkezésre álló közigazgatási jogorvoslati lehetőségeket - ide nem értve a közigazgatási határozat bírósági felülvizsgálatát - már kimerítette, illetve jogorvoslati lehetőség nincs számára biztosítva.

A fenti definícióból két elemet érdemes mindenképpen kiemelni. Egyszer, a jogsérelemnek alkotmányos jogokkal (ld. következő pont) összefüggésben kell felmerülnie. Másodsor, nem szükséges az eljárás kezdeményezéséhez a sérelem bekövetkezése, hanem elegendő ennek közvetlen veszélye is.

Az ombudsman eljárásának előnye, hogy díjtalan, valamint az, hogy bárki fordulhat hozzá azzal a megkötéssel, hogy a rendelkezésre álló jogorvoslati lehetőségeket

előzetesen kimerítette. Időbeli korlátot jelent, hogy az országgyűlési biztos sem járhat el, ha a döntés jogerőre emelkedése óta több mint egy év eltelt. A vizsgálat lezárását követően az országgyűlési biztos, amennyiben visszásságot tapasztal, ajánlást fogalmaz meg a jogsértő, illetve mulasztó szerv számára, ez azonban kötelező erővel nem bír. Az országgyűlési biztos személye, valamint hivatalának tekintélye ennek ellenére biztosítja azt, hogy ajánlásaik rendszerint nem maradnak következmények nélkül.

g.

Az Alkotmánybíróság, mint lehetséges alternatíva

Az Alkotmánybíróságról szóló 1989. évi XXXII. törvény alapján bárki fordulhat az Alkotmánybírósághoz és kérheti valamely jogszabály alkotmányellenességének utólagos vizsgálatát, valamint a mulasztásban megnyilvánuló alkotmányellenesség megszüntetését, illetve alkotmányjogi panasszal élhet az Alkotmányban biztosított jogainak megsértése miatt. A magyar Alkotmánynak (1949. évi XX. törvény) két szakasza tartalmaz környezetvédelemmel kapcsolatos alapjogokat, így a 18. §, mely rögzíti az egészséges környezethez való, mindenkit megillető alapjogot, valamint a 70/D. §, mely szerint a Magyar Köztársaság területén élőknek joguk van a lehető legmagasabb szintű testi és lelki egészséghez.

Említést érdemel továbbá az Alkotmánybíróságnak a 28/1994. AB határozata, mely a fenti két szakaszból az Alkotmánynak levezette, hogy a „természetvédelem jogszabályokkal biztosított szintjét az állam nem csökkentheti, kivéve, ha ez más alkotmányos jog vagy érték érvényesítéséhez elkerülhetetlen. A védelmi szint csökkentésének mértéke az elérni kívánt célhoz képest ekkor sem lehet aránytalan., E határozat alapján tehát minden olyan jogszabály (így az önkormányzati rendelet is) megtámadható az Alkotmánybíróság előtt, mely a környezet jelen állapotához képest visszalépést jelent.

Az Alkotmánybíróság eljárása költség- és illetékmentes, határozata mindenkire kötelező. Alkotmányjogi panasz esetében a beadványt az alkotmánysértő határozat jogerőre emelkedésétől számított hatvan napon belül kell írásban benyújtani. Meg kell jegyeznünk azonban, hogy az Alkotmánybíróság eljárása nagyon hosszadalmas, több esetben három-öt év elteltével kaptunk választ a beadványunkra.

h.

Ügyészi törvényességi felügyelet

A Magyar Köztársaság ügyészségéről szóló 1972. évi V. törvény alapján az ügyészség törvényességi felügyeleti jogkörét gyakorol a Kormánynál alacsonyabb szintű államigazgatási szervek felett. Ez a felügyelet mind a jogszabályokra (értsd: miniszteri rendeletek), mind az egyedi hatósági döntésekre kiterjed, az ügyészség azonban csak a jogerős és végrehajtható határozatok törvényességét vizsgálja felül, így mindaddig nem jár el, amíg akár hatósági, akár bírósági eljárás van folyamatban. Abban az esetben, ha az ügyész valamely egyedi jogerős és végrehajtható határozatban törvényt sértést állapít meg, ügyészi óvással élhet. Amennyiben az óvást a

határozat közlésétől számított egy éven túl terjeszti elő az ügyész, az óvás folytán tett intézkedés – szigorú kivételektől eltekintve - jóhiszeműen szerzett és gyakorolt jogokat nem sérthet.

A gyakorlatban ily módon az ügyészség a környezetvédelmi ügyek területén elsősorban a jogerős és végrehajtható egyedi államigazgatási határozatok törvényességének felülvizsgálatával játszik jelentős szerepet.

i.

A személyes felelősségre vonás lehetőségei

Végezetül - azért csak végezetül, mert mint utaltunk rá, a megegyezés útjait akár véglegesen is elzárhatja - beszélnünk kell a személyes felelősségre vonás lehetőségeiről is. Lehetséges ugyanis, hogy az adott üzem működése önmagában nem is kellene, hogy olyan mértékű környezetszennyezéssel járjon, mint amit ténylegesen produkál. Emberi mulasztás, a technológiai fegyelem rendszeres megsértése, kicsinyes nyereszkedés a szűrőanyag cseréjének elodázásával, az ellenőrzés elmulasztása - megannyi ok egy munkaügyi fegyelmi eljárásra, egy szabálysértési eljárásra vagy akár büntető eljárásra is.

Ezekben az esetekben az előző pontokban leírtaktól eltérően nem a szennyező üzem az ellenfél, hanem annak valamely alkalmazottja, akár vezetői is. Sajnos a gyakorlatban tapasztalható környezetszennyezések igen ritkán történnek a vezetők tudta nélkül, ellenben gyakoriak az olyan esetek, ahol a szennyezés (pl. a szűrőberendezések felszerelésének elodázása) a vállalat üzletpolitikájának szerves része. Ilyen esetben a vezetők felelősségre vonásának kezdeményezése elkerülhetetlen. Sajátos esete ennek az, amikor a környezetvédő társadalmi szervezetek, esetleg saját nemzetközi kapcsolataikat is felhasználva megkísérik a cég külföldi tulajdonosainál elérni az üzletpolitika megváltoztatását vagy a mulasztást elkövető menedzserek lecserélését.

4.

A stratégiai elemek összefoglaló táblázata

A tervezett új létesítmények, illetőleg a már működő környezetszennyező üzemek elleni fellépés stratégiájának összeállításánál tehát érdemes minél több lehetőséget mérlegelni, illetőleg fontos a szóba jöhető lehetőségek egymás mellé helyezése avégett, hogy a prioritásokat megállapíthassák és ezzel megakadályozzák, hogy a szervezet korlátozottan rendelkezésre álló erőforrásai szétforgácsolódjanak. Mindebben segítségünkre lehet az alábbi összefoglaló táblázat:

Stratégiai elem	Tervezett létesítmény esetén	Működő létesítmény esetén
a probléma lehető legkorábbi észlelése, fontosságának felismerése, felismertetése	országos, nemzetközi szervezetek, internetes hálózatok adatainak figyelése	közösségi monitoring, részvétel a vállalati monitoring ellenőrzésében (megállapodás alapján vagy a közérdekű információkhoz való jogok alkalmazásával)
	helyi, hatósági, önkormányzati hírek, hirdetések figyelemmel kísérése	célzott forrásgyűjtés a lakossági monitoring szakértői háttérének vagy eszközellátottságának biztosítására
bekapcsolódás a pénzügyi feltételek megteremtésével kapcsolatos eljárásba	részvétel banki hatásvizsgálati eljárásban; a környezeti probléma jelzése sajtóban, politikai, szakmai körökben	a nem rentábilis létesítménynek juttatandó kölcsönök megakadályozása
helyi népszavazás kezdeményezése	önkormányzati hatáskörbe tartozó döntés meghozatala előtt kezdeményezhető, eredménye a képviselő-testületre kötelező	-
bekapcsolódás a település-rendezési eljárásba, alternatív javaslatok kidolgozása	Az Építési Törvény 9.§-ában biztosított lehetőségek alkalmazása; a képviselők felszólítása a megfelelő döntésre, érdekviszonyok feltárása, sajtómunka	a településrendezési terv módosításának kieszközlése (figyelemmel kell lenni az esetleges kártalanítási kötelezettségre az Építési Törvény 30.§-ában írtaknak megfelelően)
részvétel a hatásvizsgálati/felülvizsgálati eljárás ban a terv/létesítmény felszámolása vagy befolyásolása érdekében	a feladatok felosztása az ügy alapos megtanulása érdekében; komparatív előnyök (pl. jobb helyismeret, történeti tudás) kihasználása; saját szakértői bázis kialakítása; kapcsolat-teremtés országos vagy nemzetközi környezetvédelmi szakértő szervezetekkel; a szakhatóságok külön-külön történő megkeresése; az időtényező kezelése; megállapodás kezdeményezése	

részvétel a létesítési típusú engedélyezési eljárásokban	információszerzés (szükség esetén ombudsman és egyéb jogorvoslatok); az ügyféli jog érvényesítése (beadványok, indítványok, jogorvoslatok, stb.); a részvétel terjedelmének megállapítása	annak ellenőrzése, hogy minden engedélyt beszerzett-e a szennyező, illetőleg nem járt-e le valamelyiknek az érvényessége; a releváns jogszabályok változásainak a figyelemmel kísérése
az érdekeltségi viszonyok tisztázása	jelenlegi és korábbi tulajdonviszonyok tisztázása a földhivatalnál; cégekhez kapcsolódó tulajdoni és egyéb érdekeltségi viszonyok feltárása a cégnyilvántartásban; gazdasági kapcsolatok figyelemmel kísérése	
mediációs eljárás kezdeményezése	a szennyezővel való hosszadalmas és költséges pereskedést elkerülve alkalmas a felek érdekeinek feltárására és egy kompromisszumos megoldás kialakítására, mely megállapodás formájában (ld. lent) a bírósági határozatokkal azonos módon kikényszeríthető	
megállapodás a beruházóval/ környezetszennyezővel	a fellebbezéstől, perindítástól való elállás felajánlásával; a beruházás területi elhelyezkedésének, volumenének, hulladék-kibocsátásának, szállítási útvonalainak, stb. módosítása	részvétel a vállalati monitoringban; bejelentés nélküli vizsgálatok; mérőműszerek rendszeres ellenőrzése; megegyezés környezetvédelmi fejlesztésekről
polgári per indítása	Ptk. 341. §: a fenyegető kárveszély elhárítása; ideiglenes intézkedés a beruházás felfüggesztésére	kártérítési per: a károkozó magatartással való felhagyás és/vagy a károk és költségek megtérítése
	az alapul fekvő szerződések (pl. ingatlanvásárlás, társasházi döntés) érvényességének megtámadása	a birtokháborító magatartás abbahagyására vagy korlátozására (időbeli, területi, stb.) kötelezés
állampolgári jogok országgyűlési biztosánál eljárás kezdeményezése	hatóság valamely döntése ellen, illetve mulasztása miatt bárki az állampolgári jogok országgyűlési biztosához fordulhat, ha alkotmányos jogaival összefüggésben sérelem érte vagy ennek veszélye fennáll – feltétele: valamennyi jogorvoslati lehetőség előzetes kimerítése	
Alkotmánybíróságnál eljárás kezdeményezése	alkotmányjogi panaszt bárki előterjeszthet az Alkotmánybíróságnál abban az esetben, ha alkotmányellenes jogszabály (önkormányzati rendelet) alkalmazása révén jogsérelem érte – feltétele: valamennyi jogorvoslati lehetőség előzetes kimerítése	
ügyészi törvényességi felügyelet	az ügyészség jogosult a jogerős és végrehajtható egyedi államigazgatási döntések törvényességének felülvizsgálatára	
személyes felelősségre vonás kezdeményezése	fellépés kizárási okot be nem jelentő képviselők,	az emberi mulasztásból előálló

	mulasztó hivatalnokok ellen	környezetszennyezés szankcionálása
Általános stratégiai elemek	Tervezett létesítmény esetén	Működő létesítmény esetén
a társadalmi szervezet hatékonyságának biztosítása	bizonyos jogi lépések megtétele előtt jogi szakértőkkel konzultáció, indokolt esetben jogi képviselő igénybe vétele	
a társadalmi szervezet elszigetelődésének megakadályozása	tagságépítés; működő szervezeti demokrácia; sajtómunka; kiegyensúlyozott programválasztás; politikai függetlenség; gazdasági és politikai elköteleződés kerülése; reális célkitűzések meghatározása	
a SLAPP (stratégiai perek a közösségi részvételt gyakorlókkal szemben) ügyek kizárása	sajtó és egyéb nagy nyilvánosság előtt elhangzó kijelentések, közlemények tartalmának megszürése (sértő, illetőleg kétséget kizáróan nem bizonyítható részek eltávolítása); ügyészégi, rendőrségi, fegyelmi, stb. szankciók kezdeményezésének teljes megalapozottsága	
a társadalmi szervezet gazdasági ellehetetlenülésének megelőzése	az illetékmentesség/költségmentesség kérdéseinek előzetes tisztázása; a próbaper-technika alkalmazása; célzott támogatások megpályázása magán- és állami civil alapoknál; gazdálkodás a rendelkezésre álló önkéntes munkával	